

VINCZE GÁBOR

Igazságszolgáltatás vagy bosszúállás?

Hódmezővásárhelyiek a népbíróság előtt (1945–50)

Az 1945-ben létrehozott és 1949–1950-ig fennálló népbíróságok átfogó történetének megírásával (sok más egyéb mellett) még adós a magyarországi történetírás. Már a Kádár-korszakban is születtek népbíráskodással foglalkozó tanulmányok (természetesen kellően pártos megközelítésben), és 1989 után is több dolgozat látott napvilágot ezzel kapcsolatban, ám a szerzők főleg a Budapesten elítélt „háborús főbűnösök” (Szálasi, Bárdossy, Imrédy stb.) ügyével, általában, a fővárosi népbíróság tevékenységével foglalkoztak. Emiatt sokan még napjainkban is úgy gondolkoznak a népbíráskodásról, mint Csapody Tamás: „a perek döntő többsége ekkoriban megalapozott, még akkor is, ha sok esetben igazságtalan ítélet született”. Úgy gondoljuk, hogy ha a politika- és jogtörténészek egyszer végre alaposabban megvizsgálják a népbíróságok ítélkezési gyakorlatát, a fővárosi mellett a vidéki népbíróságok működését is, el fogják ismerni, hogy a perek döntő többsége nem volt jogilag (sem) megalapozott, és koncepcióis perekre már a „népi demokrácia” hajnalán, 1945-ben is sor került.

De mi is volt az a „népi demokrácia”? Szerintünk ez nem volt más, mint egy olyan eufemizmus, mely épp az 1945-ben elkezdődött radikális változások lényegét és irányát hagyta homályban. Tehát valójában a Rákosi Mátyás nevével fémjelzett sztálinista diktatúra kiépítése előtti – átmeneti – években nem „népi demokrácia” létezett (a háborút vesztésként befejező, és megszállt) Magyarországon, hanem „némi demokrácia” – azaz erősen korlátok közé szorított látszat-demokrácia. Tulajdonképpen már a „népi demokrácia születésével” bajok vannak: az új, „népi hatalmat” megtestesítő Ideiglenes Nemzeti Kormány jelentős „legitimitás-deficittel” rendelkezett, vagyis – tetszik, vagy nem tetszik –, valójában illegitim grémium volt. A Szálasi-kormányhoz hasonlóan bábkormány (mint közismert, a névsorát Moszkvában állították össze!), azzal a – cseppet sem elhanyagolható – különbséggel, hogy az egyik a Vörös Hadsereg, a másik a Wehrmacht hadosztályainak köszönhetően létezhetett. (A Dálnoki Miklós-kormány azonban kezdettől fogva szalonképes volt – elvégre a győztesek hozták létre...)

A debreceni kormány a népbíróság intézményét az 1945. január 25-én kibocsátott 81/1945. M.E. sz. rendeletével teremtette meg. (Ezt a jogszabályt utóbb kiegészítették több rendelettel, majd szeptember 16-án az 1945:VII. törvénycikkkel emelték törvényerőre.) Mivel a rendelet megalkotói abból indultak ki, hogy a népbíróság tulajdonképpen egy rendkívüli különbíróság, ezért számos olyan elemet építettek be a működésébe, amelyre addig nem volt példa. A legfontosabb változás a korábbi, évezredes jogelvezés és joggyakorlathoz képest az volt, hogy tudatosan figyelmen kívül hagyta a *nullum crimen sine lege*, és a *nulla poena sine lege* (nincs bűncselekmény törvény nélkül; nincs büntetés törvény nélkül) alapelveket. Az első paragrafus ugyanis leszögezte: a háborús bűnösöket akkor is felelősségre lehet vonni,

illeti, a közvélemény nagy részének állásfoglalását jelentősen motiválta, hogy a népbírói eljárásokban „számos zsidó vallású [vagy származása miatt korábban diszkriminált – V. G.] népbíró és népügyész” vett részt. „Az egykori diszkrimináltak közül sokan a törvény szellemével ellentétben vádoltak, ítéleztek. S a feljelentők, valamint a vád és a védelem tanúi között sokszor a valóságot messze meghaladóan a bosszúvágy volt érzékelhető.” – állapítja meg a téma egyik legjobb magyarországi szakértője, Zinner Tibor jogtörténész.⁴ Itt azonban meg kell jegyezni, hogy ezzel a véleménnyel más történészek nem értenek egyet, a „zsidó bíró vagy ügyész bosszúját” mítosznak tartják. (Ennek kapcsán érdemes a zsidó származású, szociáldemokrata párti dr. Ries István igazságügyminisztert idézni, aki a népbírói törvényhez fűzött „magyarzatában” leszögezte: „A felelősségre vonásnak kérlelhetetlennek és igazságosnak kell lennie, hogy érezzük: ezeknek a bűnöknek az elkövetői nem várhatnak igazságot, csak megtorlást...”⁵)

A bírósági eljárás folyamatában az első lépés leggyakrabban a följelentés volt, melyet az illetékes rendőrkapitányság politikai rendészeti-, majd államvédelmi osztályán tettek meg. Már ebben a szakaszban sok esetben tetten érhető az a tény, hogy a följelentőt csak a személyes bosszú vezérli, valakin elégtételt akar venni a koholt vádjával. A följelentést a tanúkihallgatások sorozata követte, majd a politikai rendőrség „vádemelés vagy nem emelés végett” átadta az ügy iratcsomóját a népügyészségnek.

Itt kell megjegyezni, hogy a politikai rendőrség tagságának nem csekély hányada volt munkaszolgálatos, illetve deportált zsidókból állt, akik mindent megtettek annak érdekében, hogy az általuk „fasisztának” vagy „csak” szimplán „reakciónak” tartott személyeket bíróság elé állítsák. Az eszközökben pedig nem válogattak: az eddig megismert iratokból nem egyszer kiderül, hogy a gyanúsítottból a rendőrségen a „beismerő vallomást” veréssel, kínvallatással, fenyegetéssel vagy megtévesztéssel csikarták ki. A népbírói perek egyik jellemzője pedig az, hogy mind a tényállás, mind a bűnösség, csaknem kizárólag a vádlottak „beismerő vallomása” alapján került megállapításra, amit a népbírói legfőbb rész minden ellenőrzés nélkül elfogadott.

A népbírói az alábbi büntetésnemeket alkalmazhatta: 1.) halál; 2.) fegyház; 3.) börtön; 4.) fogház; 5.) internálás; 6.) vagyonelkobzásig terjedő pénzbüntetés; 7.) állásvesztés vagy foglalkozástól való eltiltás; 8.) a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése. Egy jogszabály a büntetések közé fölvette az igazoló eljárás során alkalmazható fegyelmi jellegű büntetéseket is. Ezek mindegyike lehetett főbüntetés, míg az utolsó hármat alkalmazhatták mellékbüntetésként is. A „háborús és népellenes bűntettek” elkövetőivel szemben a halálbüntetés mellett különböző szabadságvesztési fokozatokat állítottak előtérbe. Az internálás „enyhe” büntetésnek számított, időtartama nem haladhatta meg a két évet. Ezen belül a népbírói csak az internálás legrövidebb idejét (hat hónap) határozta meg. Az internálási idő kitöltése után az elítéltet azonban csak akkor bocsátották szabadon, ha magaviselete „példásnak” bizonyult.

A népbírói rendelet 1945. áprilisi módosításakor (1440/1945. M. E.) mellékbüntetésként jelent meg a vagyonelkobzás, amely lehetett teljes, de kimondható volt a vagyon meghatározott hányadára vagy egyes vagyontárgyakra. Új jelleget és tartalmat kapott a foglalkozástól való eltiltás. Az elítélt öt évig nem folytathatta foglalkozását a bíróság által meghatározott helység(ek)ben. A politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése népbírói büntetőjogban kötelező volt. Időtartam tekintetében nem volt felső határ, szólhatott egész életre is. A módosítás a főbüntetések közül a pénzbüntetést kizárta, a fogházat pedig teljesen

megszüntette. Helyette – a halál és fegyház közti fokozatként – bevezette a kényszermunkát azzal az indoklással, hogy „*akik Magyarország lerombolói voltak, azok a felépítéséhez is járuljanak hozzá*”. A kényszermunkát életfogytiglan vagy határozatlan időtartamra lehetett kiszabni. Legrövidebb időtartama öt év volt, de a fizikailag alkalmatlanokra életfogytiglani vagy 10–15 évi fegyházbüntetés várt. Az egyik módosítás kiterjesztette a testületek hatáskörét azokra a cselekményekre is, amelyek a háború után vélt vagy valós módon a békekötést, a „*népek közötti együttműködést*” nehezítették.

Ebbe a sorba illik „*a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről*” hozott, 1946. március 23-án megjelent 1946:VII. törvénycikk (ezt nevezte el Sulyok Dezső „hóhér-törvénynek”), mely erre a célra a népbíróság kebelében külön ún. ötös tanácsok felállítását rendelt el. (A tanács azért állt csak öt tagból, mert ebből a PDP-t eleve kizárták.) Ez a törvény az erőszakszervezetek „csodafegyvere” lett: eredetileg ugyan a „demokratikus államrend” védelméről lett volna hivatott gondoskodnia, a valóságban azonban a „lopakodó diktatúra” ellenfeleinek üldözésére és rendőr-, illetve hóhérekre juttatásánál alkalmazták. (1948-tól kezdve szinte általános gyakorlattá vált az, hogy az „izgatás büntettének” elkövetésével megvádolt személyek ügyét – a fenti jogszabályra hivatkozva – a népügyészség az úgynevezett ötös tanács elé utalta.) Az 1946:VII. törvénycikk alapján Budapesten, Debrecenben, Győrött, Pécsen és Szegeden állítottak fel népbírósági külön tanácsokat. Ezek elé a népügyészségek összesen 12276 főt állítottak, közülük 5861 személyt elmarasztaltak. (Akik ellen a fenti jogszabályban foglaltak miatt emeltek vádat, azokat ügyük lezárulása, fölmentésük, vagy elítélésük és szabadulásuk után, egészen az 1960-as évek végéig, 1970-es évek elejéig szemmel tartották, külön dossziét vezettek róluk a rendőrség politikai osztályán.)

1947-ben a XXXIV. tc. 11. §-a felhatalmazta az igazságügyminisztert, hogy a „kellő ügyfélforgalommal” nem rendelkező népbíróságokat szüntesse meg, s ügyeiket más népbíróságnak adja át (ezért kerültek például a szegedi népbírósághoz a bajai és gyulai ügyek). 1948. január 14-től az igazságügyminiszter rendelete alapján 15 vidéki népbíróság és népügyészség szűnt meg. 1950 tavaszán fejezte be tevékenységét az utolsó, még működő népbíróság, a szegedi, valamint a Népbíróságok Országos Tanácsa és a Népfőügyészség is.

A népügyészségek és népbíróságok munkájának megítéléséhez érdemes megnézni néhány statisztikai adatot. Zinner Tibor egyik korabeli forrása szerint országosan összesen 90511 személy került a népügyészségek elé, de közülük „csak” 42066 ellen emeltek vádat, 23094 fő esetében megszüntették az eljárást.⁶ (Ez annak fényében figyelemreméltó adat, hogy mint említettem, a nyomozati szakaszban mindent megtett a politikai rendőrség annak érdekében, hogy a „megfelelő” vallomásokkal támassza alá a gyanúsított bűnösségét...). Egy másik forrása szerint összesen 59429 személy került a népbíróságok elé, melyek 26997 főt, a vádlottak mintegy 45%-át marasztalták el, 14727 vádlottat (25%) pedig fölmentettek.⁷ Mindezekon túl nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy 1945 és 1949 között országosan mintegy 40000 embert internáltak.

Annyit az internálásokat kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy – mint már említettük – eleinte a népbíróságok is szabhattak ki büntetesként internálótáborban letöltendő szabadságvesztést, de 1945 májusától ez a büntetési forma a rendőrségek „kiváltsága” lett. Erdei Ferenc kriptokommunista belügyminiszter egy 1945. június 21-i bizalmas rendeletében – mely csak 1997-ben vált ismertté – a rendőri hatóságoknak korlátlan lehetőséget biztosított az internálásra. A rendelet felsorolta azokat a pártokat, társaságokat, egyesületeket, szövetségeket, amelyek tagjait internálni kell, ha azok bármely okból (például bizonyíték hiánya

miatt) a népbíróságnak nem adhatók át. Ebből kifolyólag internálhatóvá vált az egykori kormánypárt, a Magyar Élet Pártjának jobboldala, a nyilas és egyéb szélsőjobboldali pártok vagy egyesületek tagjainak jelentős része. A jogszabály az ipari munkásokkal, kisparaszttal, és földmunkásokkal jóval elnézőbb volt, mint más társadalmi rétegekkel. Bár a törvény szerint legfeljebb két évig lehetett valakit internáló táborban tartani, előfordult, hogy tovább ott tartottak. Nem csoda, ha 1945–46 folyamán sokan vélték úgy: „*Jobb egy hat hónapos népbírósági ítélet, mint egy bizonytalan időtartamú internálás.*”⁸ Az is bevett gyakorlat volt a rendőrség részéről, hogy ha nem voltak „megelégedve” a népbíróság felmentő ítéletével, minden további nélkül leinternálták a felmentett személyt.⁹

Vásárhelyiek a szegedi népbíróság előtt

A hódmezővásárhelyi népbíróságot – mely tulajdonképpen csak a szegedi kirendeltsége volt! – a helyi nemzeti bizottság kérésére 1945. október elején hozta létre az igazságügyminiszter. (Hasonló kirendeltség működött ideig-óráig például Békéscsabán.) A népiügész és a tanácsvezető bíró Szegedről járt át, a népbírákat a helyi pártok delegálták és a megyében Szentesen, Makón és Csongrádon. (A tárgyalások helyszíne minden esetben a református gimnázium régi épületében lévő ún. közgyűlési teremben volt.) Heti két alkalommal (hétfőn és kedden) tartottak két-két tárgyalást. A helyi kommunista napilap, a Vásárhelyi Népe 1945. október 10-i számában azt közölte, hogy információik szerint legkésőbb november első napjaiban megkezdí működését a népbíróság, majd a november 23-i számban az olvasható, hogy december 3-án lesz az első tárgyalás. Ez így is történt. Ekkor tárgyalták először Balogh Sándor egyetemi hallgató ügyét,¹⁰ aki a vád szerint önként lépett be a Waffen SS-be, valamint Kis Sándor „izgatási” ügyét. (Lásd Mészáros Tamás tanulmányában.)

A vásárhelyi (kihelyezett) népbíróság 1946 novemberéig működött folyamatosan, ekkor a politikai harcok kiéleződése miatt (a kiszagdzák visszavonták a képviselőiket minden köztisztülettől, így a népbírájukat a népbíróságról) hónapokig szünetelt a grémium munkája. Ezalatt ismét Szegeden folytatták le a vásárhelyi lakosokkal szemben indított eljárásokat. 1947 márciusában újra kezdett dolgozni, de csak 1948 tavaszáig, ekkor beszüntette a működését, ugyanúgy, mint jó néhány vidéki (pl. a makói és gyulai) népbíróság. Mindaddig, amíg Hódmezővásárhelyen is tartottak népbírósági tárgyalásokat, az alábbi tanácsvezető bírók ítéleztek: dr. Bozsó Ferenc, dr. Kozma Endre, dr. Csaba Sándor, dr. Félegyházi Pál, és dr. Kiss Dezső.

A szegedi levéltárban jelenleg – a katalógus¹¹ szerint – az 1945-ös évből 24, 1946-ból 22, 1947-ből 33, 1948-ból 21, 1949-ből 30, 1950-ből pedig egy olyan per iratcsomója kutatható, amely valamilyen szempontból vásárhelyi vonatkozású per anyagát tartalmazza. Ez azonban nem azt jelenti, hogy összesen ennyi hódmezővásárhelyi illetőségű személyt állítottak 1945 és 1950 között a szegedi vagy a hódmezővásárhelyi népbíróságok elé. Ennek több oka van.

1.) Egy-egy perben nem feltétlenül egy személy állt a bíróság előtt, hanem előfordultak olyan csoportos perek, melyekben kettő vagy több vádlott ügyét tárgyalták. (1949-ben volt egy olyan per, melyben öt személy állt a bíróság előtt.)

2.) A levéltár által összeállított katalógus mutatója nem pontos, mert olyan személyeket is vásárhelyieknek minősít, akik nem ott születtek, 1945-ben sem ott laktak, csupán

1944-ben néhány hétig a Hódmezővásárhelyen állomásozó munkaszolgálatos zászlóaljban szolgáltak vagy szegedi létükre egy vásárhelyi kocsmában szidták a „népi demokráciát”. Emiatt a levéltári katalógusban vásárhelyinek föltüntetett ügyek közül ötöt ki kell vennünk.

3.) A periratok jó része hiányzik. Például a korabeli napilapokból lehet tudni, hogy Hódmezővásárhelyen tárgyalták Beliczky Kálmán volt rendőrőfőtanácsos, és Kun Béla volt országgyűlési képviselő perét, ám a dossziéik nem találhatóak meg a szegedi levéltárban. Az igazolóbizottságok anyagából több személyről tudjuk, hogy az iratait áttették a szegedi népbírósághoz (pl. Széll Jánosét), azok azonban ott nem lelhetők fel.

4.) Végül előfordult, hogy egyes vásárhelyi személyeket nem Szegeden állítottak népbíróság elé, hanem Budapesten (így járt Tárkány Szűcs József református lelképásztor). Mivel a Budapest Főváros Levéltárának katalógusában csak személyekre lehet keresni, elég nehéz lesz kideríteni, kik azok a vásárhelyi illetőségű személyek, akiket a fővárosban ítétek el.

Az eddig feldolgozott népbírósi anyagok alapján több kategóriába lehet sorolni a különböző ügyeket.

1.) „Háborús” (vagy „háborús és népellenes”) büntettek elkövetése

– A vád szerint nyilas párttagként, keretlegényként, honvédségi alakulat parancsnokaként stb. zsidók kínzásában, üldözésében, esetleg megölésében vett részt. (Ibolya János, Beretvás Boldizsár, dr. Hegedűs Imre, dr. Széll Bálint stb.). A vádak egyes esetekben részben megalapozottak voltak.

– Különleges eset volt a csupán 1945-ben Vásárhelyre költöző újságíró, Huszák Eleméré, akiről bebizonyosodott, hogy nem követett el „háborús és népellenes bűnököt”, a nyilas karszalag stb. viselése csak „mimikri” volt, ennek ellenére fél év börtönre ítélték (mert annyit előzetesben egyébként is eltöltött).

2.) „Népellenes büntettek” elkövetése

– Ebbe a kategóriába szinte bármilyen cselekményt be lehetett sorolni. Elég, ha betiltott „fasiszta” szervezetek, egyesületek (Baross Szövetség, Turul Szövetség, MONE, Volksbund stb.) tagja vagy funkcionáriusa volt az illető, és sok esetben azt sem vették figyelembe, hogy a terhelt ténylegesen mit követett el (Koller István, Fejes István, Hoch Lajosné). „Népellenes” büntettnek nyilvánították azt is, ha a gyanúsított „szélsőjobboldali”, szovjet- vagy kommunistaellenes, vagy „háborúra uszító” cikkeket írt vagy a szószékről „uszított”. Az sem számított, hogy a cenzúra nemcsak passzív szerepet játszott a világháború alatt – vagyis cikkeket csonkított meg –, hanem aktív is, tehát kötelezte az újságírókat, szerkesztőket bizonyos jelzők, szófordulatok beszúrására, sőt egész cikkek közlésére. (Lásd Gravázt Ferenc, Csáki Lajos és Szathmáry János¹² esetét.)

– „Népellenes büntettnek” tekintették azt is, ha valaki hirtelen felindulásból szidalmazta a „népi demokráciát”, a kommunistákat vagy bírálta (az egyébként az MKP tervezetén alapuló és valóban rossz) földreformot (Láda Albert, Veszprémi Gyuláné, Kis Sándor stb.).

3.) „Izgatás” büntette

– Az „állam és társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló izgatás” büntetti kategóriája 1945-ben még csak elvétve fordult elő. (Hódmezővásárhelyről csak egy személyt állítottak ezzel a váddal bíróság elé, Kis Sándort. Az ő esetét lásd Mészáros Tamás tanulmányában.) Ez ugyanolyan „gumiparagrafus” volt, mint a „népellenes büntett”. Az 1945-öt követő években, főleg 1948-tól kezdve a meggyanúsítottak döntő része ezzel a váddal került a szegedi népbíróság elé, azonban megfigyelhető egyfajta fokozatosság ennek a „büntettnek” az elmarasztalása mértékében. 1945/46-ban ez a vád leginkább fölmentéssel végződött vagy

legfeljebb fél évet szabtak ki. 1947-ben előfordult olyan eset, hogy a tanács ugyanazon a napon két „izgatási” perben is ítéltkezett, ám míg egyik vádlottat fölmentették, a másik másfél évet kapott. (Csakhogy a „bűnük” ugyanaz volt: más-más időben, de ugyanabban a kocsmában totál részegen a „népi demokráciát”, a kommunistákat vagy Rákosit szidták...) A „fordulat évétől”, vagyis 1948-tól kezdve ennek a kategóriának a büntetése jelentősen súlyosbodott, ekkor már többekre egy és öt év közti büntetéseket szabtak ki. (Lásd Bán Imre, Zsarkó Sándor és Hetényi István esetét.¹³)

4.) „Valótlan hír” terjesztése

– Ezt a „Horthy-fasiszta” rendszerben meghozott 1936:XX. törvénycikk¹⁴ alapján szabták ki, ha például a gyanúsított, illetőleg vádlott azt hangoztatta, hogy mégis csak a németek fognak győzni vagy „rosszat” terjesztett az oroszokról (nem fogják haza engedni a még kint lévő hadifoglyokat stb.). Az is előfordult, hogy a „valótlan hír terjesztését” átminősítették „izgatássá”. (Lásd Kovács Albert 1949-es perét.)

A szegedi népbíróság elé 1945. március 14. és 1950. április 1. között összesen 4227 személyt állítottak¹⁵, közülük 1863-at marasztaltak el. Sokat mondó az az adat is, hogy az elítéltek mintegy fele (928 személy) legfeljebb egy évnyi, vagy annál kevesebb (általában hat hónap – ez volt a legkevesebb kiszabható büntetési tétel) börtönbüntetésben részesült. (Ez pedig azért elgondolkodtató, mert, mint említettük, az volt a népbírósági gyakorlat, hogy számtalanszor csak azért nem mentették föl a vádlottat, mert már előzetesen eltöltött fél- vagy egy évet, ezért annyit mindenképp „kimérték” rá...) Öt és tíz év közötti szabadságvesztést a népbíróság ötévi működése alatt összesen 45 vádlott kapott. (Köztük volt például az első fokon tizenkét évre, majd a NOT által hat évre ítélt dr. Hegedűs Imre.) Életfogytiglanra két személyt ítélték – egyik sem vásárhelyi származású volt.

A szakirodalom, és a szegedi népbíróságon lefolytatott eljárások általunk eddig feldolgozott iratanyaga alapján az alábbiakat lehet nagy általánosságban kijelenteni a népbíróságok működésével, a bíraskodási gyakorlatukkal kapcsolatban:

1.) A népbírósági ügyek vizsgálati szakaszában sorozatos jogsértéseket követtek el.

2.) A vádemelés szakaszában a vádlottak jó részét hamis vallomások alapján tartották fogva. Az ügyész a vád bizonyítására elsősorban a vádlott önmagára nézve terhelő vallomását, és a tanúk vallomásait használta, amelyeket a politikai rendőrség csikart ki.

3.) A bírósági szakaszban a népbíróság az esetek egy részében csak a vád tanúit hallgatta meg, a védelem tanúit nem, illetve ha mégis, azokat a vallomásokat az ítélet meghozatalakor nem vették figyelembe. Több olyan eljárást is lefolytattak, amikor gyakorlatilag csak egyetlen tanú vallomására alapozódott a vádirat. Az sem volt ritkaság, amikor a nyilvánvalóan elfogult tanút (aki bevallottan a vádlott haragosa volt, vagy valami oknál fogva „törleszteniavalója” volt vele szemben stb.) mint „érdektelent” hallgatták ki, majd meg is eskették, és az ítélet meghozatala az ő vallomásán alapult.

4.) Az MKP helyi szinten is ellenőrzése alatt tartotta a vele szorosan együttműködő politikai rendőrséget, a népügyészséget és a népbíróságot. Ezek a szervek személyileg is jelentős átfedést mutatnak.

5.) Bár a népbíróságok felállításáról szóló rendelet, ill. törvény értelmében nem lehetett az a személy népbíró, akit korábban nyereségvágyból elkövetett vétség vagy büntett miatt elítéltek, ezt „rugalmasan” kezelték, és sok esetben eltekintettek tőle.

6.) A népbíróság jelentős eszköz volt a helyi lakosság egy részének megfélemlítésében és bizonyos társadalmi csoportok háttérbe szorításában.

Összességében elmondható, hogy a népbíróságokat, melyeknek eredetileg csak a háborús és emberiségellenes bűnöket elkövetők felelősségre vonását kellett volna elvégezniük, de a kommunista párt helyi képviselői azokat (valamint az igazoló bizottságokat, illetve a helyi politikai rendőrség által „üzemeltetett” internálás rendszerét) vélt vagy valós politikai ellenfeleiknek a közéletből való „kiiktatására”, sőt, egy radikális elitváltásra használták fel. Végeredményben – bár akkor még ezt csak kevesen tudhatták – a népbíróságok felállítására tulajdonképpen az első lépés volt a „szocialista típusú” bíróságok kialakításának, az „igazságszolgáltatási terror” kiépítésének irányában.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- FARKAS CSABA (összeáll.): *A Szegei Népbíróóság politikai peres ügyeinek katalógusa*. Szeged, 2006, Csongrád Megyei Levéltár.
- Dr. LUKÁCS TIBOR: *A magyar népbíróági jog és a népbíróóságok (1945–1950)*. Budapest, 1979, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- PÁL ZOLTÁN: Internálások Magyarországon. *Kommentár*, 2010. 2. sz. 61–74.
- PALASIK MÁRIA: Bizalmas belügyminiszteri rendelet az internálásokról (1945) *Társadalmi Szemle* 1997. 7. sz. 87–94.
- PALASIK MÁRIA: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949*. Budapest, 2000, Napvilág Kiadó.
- PAPP GYULA: Az igazoló eljárások és a háborús bűnök megtorlása 1945 után Magyarországon. *Aetas*, 2009. 2. sz. 162–179.
- RIGÓ RÓBERT: A Kecskeméti Népbíróóság néhány ügye. *Forrás*, 2010. 2. sz. 60–77.
- SCHMIDT MÁRIA: *Diktatúrák ördögsekéren*. Budapest, 1998, Magvető Kiadó.
- SOÓS MIHÁLY: A háborús és népellenes büntettek feltárásának forrásai. In: *Az átmenet évkönyve 2003*. Trezor 3. Budapest, 2004, Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára. 81–106.
- SURJÁN LÁSZLÓ: A szombathelyi népbíróóság története. In: *Vas Megyei Levéltári Füzetek*. 3. köt. (Előadások Vas Megye történetéből.) Szombathely, 1990, Vas Megyei Levéltár. 87–99.
- SZAKÁCS SÁNDOR – ZINNER TIBOR: *A háború „megváltozott természete”*. Adatok és adalékok, tények és összefüggések 1944–1948. Budapest, 1997, Génius Gold Rt. – Batthyány Társaság.
- TÁNCZOS-SZABÓ ÁGOTA: Népbíróóságok működése a mai Bács-Kiskun megye területén 1945 és 1948 között. In: *Bács-Kiskun megye múltjából XX*. Kecskemét, 2005, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára. 315–332.
- VARGA LÁSZLÓ: „Forradalmi törvényesség”. Jogszolgáltatás 1945 után Magyarországon. *Beszélő*, 1999. 11. sz., 57–73.
- ZINNER TIBOR: Háborús bűnösök perai. Internálásokról, kitelepítések és igazoló eljárások. *Történelmi Szemle*, 1985. 1. sz. 118–140.
- ZINNER TIBOR: *XX. századi politikai perek*. A magyarországi eljárások vázlata. 1944/45–1992. Budapest, 1999, Rejtjel Kiadó.

JEGYZETEK

¹ Idézi Szakács–Zinner, 1997. 184.

² Így járt Huszák Elemér szentesi születésű vásárhelyi újságíró, akit 1946 márciusában ítélték el. Csongrád Megyei Levéltár (a továbbiakban: CsML), a szegei népbíróóság iratai, XXV. 8. fond, 3. doboz, Nb. 69/1945.

- ³ Idézi Lukács, 1979. 162., 165.
- ⁴ Szakács–Zinner, 1997. 188.
- ⁵ Idézi Szakály Sándor a vele készített interjújában: <http://tortenelemportal.hu/2010/07/ujrakezdes-es-legitimacio-interju-szakaly-sandorral/>
- ⁶ Zinner, 1985. 134.
- ⁷ I. m. 135. Ettől némileg eltérő statisztikát közöl dr. Lukács Tibor, aki munkájában azt írja, hogy 1949. január 31-ig a népbíróságok összesen 41 516 ügyet fejeztek be, ebből 20 380 ügyben elmarasztalták a vádlottakat (22 642 személyt), 10 930 esetben fölmentő ítélet született, 1 év alatti büntetéssel 8041 személy sújtottak. (Lukács, 1979. 147, 438–439.)
- ⁸ Zinner, 1985. 122.
- ⁹ Dr. Jezerniczky Ákos ügyvéd 1946. január elején egy beadványában felhozta, hogy védence, Huszák Elemér több mint fél évig volt előzetesben, majd miután szabadlábra helyezték, a szentesi rendőrkapitányság politikai osztálya internálta. *„Visszás helyzetet szült a már szinte gyakorlattá fejlődött az az eljárás – írta –, amelyet a rendőrség követ, amikor a népjogvédelem által szabadlábra helyezett egyéneket – lényegében azzal az indoklással, amelyet a népjogvédelem és népbíróság kellőképpen megalapozottnak nem látott – internálási eljárás alá vonja és személyes szabadságától még a népbíróság jogerős befejezése előtt megfosztja.”* CsML, 3. doboz, Nb. 69/1945.
- ¹⁰ Balogh Sándort első fokon 3 év börtönbüntetésre ítélte a népbíróság, majd perújrafelvétele után 1 évet kapott, amit az előzetessel kitöltöttek.
- ¹¹ Farkas, 2006.
- ¹² Szathmáry János pere a legkirívóbb. A város köztisztviselői között álló építész-vállalkozója társadalmi-közéleti elkötelezettsége miatt lett újságíró, majd lapszerkesztő, sőt, főszerkesztő. Perében hiába álltak ki mellette a nyomdászai, újságíró munkatársainak nagyobb része (voltak azonban, akik elvtelenül csak a saját bőrüket mentették – Szathmáry rovására), volt építőipari alkalmazottai (beleértve még Oláh Mihály városi párttitkárt, nemzetgyűlési képviselőt, 1948 utáni polgármestert is!), a népbíróság néhány elfogult tanú (dr. Neumann Sándor, Wolner Sándor) vallomása alapján 2 és fél évre ítélte, amit a NOT 3 és fél évre emelt. Lásd CSML, 29. doboz, Nb. 39/1946.
- ¹³ M. Horváth Sándor szerencsésnek mondhatta magát, mert bár elég szegény volt, és a 2000 forint pénzbüntetés kifizetése igen nagy problémát okozott számára, legalább nem ültették le...
- ¹⁴ „...egy évig terjedhető fogházzal büntetendő, aki olyan hírt kohol, vagy olyan valótlan hírt terjeszt, amely a közrendet vagy a köznyugalmat zavarhatja, vagy az ország külső politikájának érdekét veszélyeztetheti...” Lásd: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8037>
- ¹⁵ A statisztikát közli: Zinner, 1985. 138–139. (Ebben a statisztikában bizonyára nem szerepelnek azok a személyek, illetve ügyek, akiket 1948-ban, a bajai és gyulai népbíróságok megszüntetése után vettek át, ugyanis a szegedi levéltárban összesen 5693 per dossziéját őrzik – és nem is az összeset, mert az iktatószám alapján a dossziéknak legalább a fele hiányzik...)